

Teoretyczne modele obliczeń

automat skończony

- inaczej „finite state machine”

- definicja formalna:

jest to piątka (A, Q, q_0, F, d) , gdzie

„A” jest skończonym zbiorem symboli wejściowych

„Q” jest skończonym zbiorem stanów

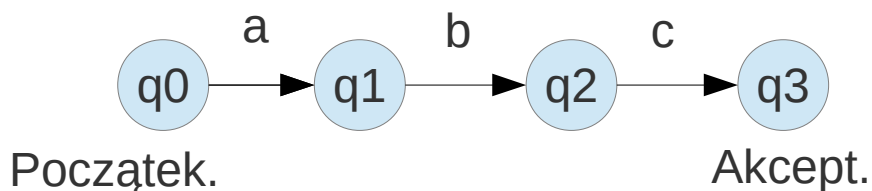
„ q_0 ” jest wyróżnionym stanem początkowym należącym do Q

„F” jest zbiorem stanów akceptujących (końcowych), będącym podzbiorem Q

„d” jest funkcją przejścia (tranzycją), częściowo określoną (!),

przypisującą parze (q, a) nowy stan „p”,

w którym znajdzie się automat po przeczytaniu symbolu „a” w stanie „q”

$A = \{a, b, c\}$

$Q = \{q_0, q_1, q_2, q_3\}$

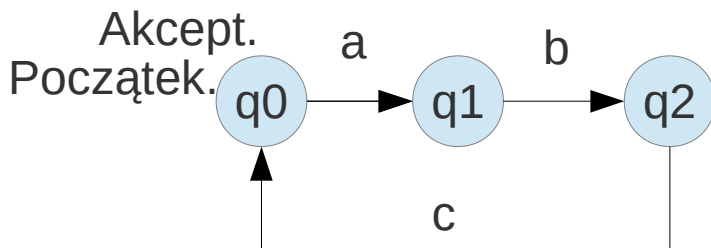
$F = \{q_3\}$

$d(q_0, a) = q_1$

$d(q_1, b) = q_2$

...

Akceptuje tylko napis: abc

Jakie słowa akceptuje ten automat ?
abc, abcabc, ...

Teoretyczne modele obliczeń

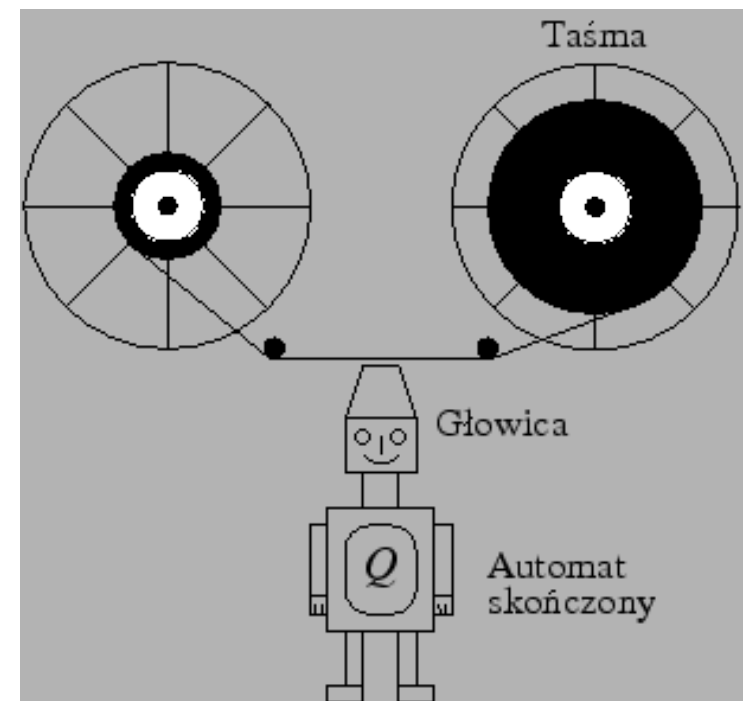
automat skończony

- „język” to zbiór „słów” (ciągów symboli);
- automat skończony **akceptuje język L**
  - jeśli kończy w stanie akceptującym dla każdego słowa z L
  - natomiast dla słowa spoza L kończy w stanie NIE-akceptującym
- automaty skończone **deterministyczne** i **niedeterministyczne**
  - w niedetermin z jednego stanu (wierz) może wychodzić 0,1, ≥ 1 strzałka
  - są możliwe różne sekwencje stanów przy przechodzeniu przez słowo na we
- języki akceptowane przez automat skończony deterministyczny można opisać przy pomocy tzw „wyrażeń regularnych” abc , $(abc)^*$, itp.
- są różne ulepszenia automatu skończonego...

- czy współczesne komputery to automaty skończone ?

Odp: nie !!!

trzeba jeszcze dodać odpowiednik „pamięci”
w maszynie Turinga jest to „taśma z głowicą”

Teoretyczne modele obliczeń

maszyna Turinga

- formalna def **maszyny Turinga** (MT) *trochę uproszczona...*

To szóstka $(Q, \delta, A, q_0, \_, F)$, gdzie:

„Q” – skończony zbiór stanów

$q_0 \in Q$ – stan początkowy,

„F” – zbiór stanów końcowych / akceptujących

„A” – skończony zbiór symboli na taśmie

„_” – symbol pusty

„ δ ” – funkcja tranzycji opisana następująco:

$$\delta : Q \times A \rightarrow Q \times A \times \{L, R\}$$

jest to funkcja pobierająca aktualny stan maszyny oraz symbol wejściowy, a dającą w wyniku symbol, jaki ma zostać zapisany na taśmie (pod głowicą), kolejny stan maszyny oraz przesunięcie głowicy (L lub R).

uwaga !!: δ jest częściowo określona na $Q \times A$

- elementy składowe się MT:

1. nieskończona taśma, są na niej symbole z A oraz „_”

2. zmodyfikowany automat skończony

$d(q,a)$ podawało nowy stan w automacie skończonym...

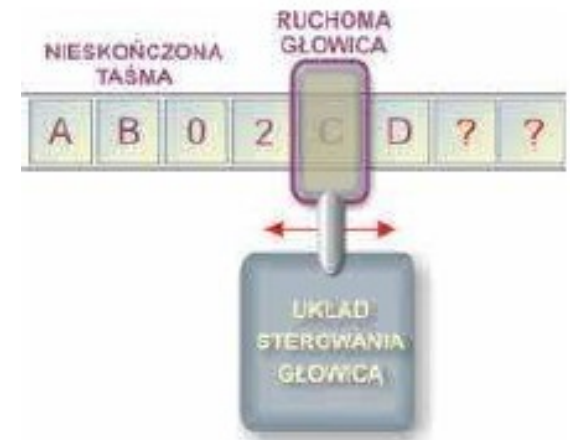
$\delta(q,a)$ podaje nowy stan, co zapisać na taśmie, ruch głowicy L/R

- jak działą MT?

na taśmie umieszcza się dane wejściowe...

MT zaczyna działać i **zatrzymuje się** gdy brak wartości $\delta(q,a)$

odczytujemy z taśmy wynik lub zadowala nas „czy stan końcowy jest w F”

Teoretyczne modele obliczeń

maszyna Turinga

- MT może obliczać funkcję o wartościach TAK/NIE jak i o wartościach będących ciągiem symboli z A ; argument tej funkcji umieszcza się na taśmie jako ciąg symboli z A

- tekstowy zapis działania MT („egzekucji”):

1 q1 + 1 |- 1 1 q2 1 |- 1 1 1 q2

gdzie „1”, „+” to symbole na taśmie, q1 i q2 to stany, głowica jest na symbolu za „q?”

|-* oznacza, że wykonano wiele kroków...

- graficzny opis MT:

- def funkcji **obliczalnej** w sensie Turinga:

funkcja „f” z dziedziną „D”

jest obliczalna w sensie Turinga

jeśli istnieje MT taka, że dla każdego $w \in D$

$q_0 \xrightarrow{|-*} q_n f(w)$

tzn, że po zakończeniu działania

MT jest w stanie q_n , a na stosie

na prawo od głowicy jest ciąg $f(w)$

// argument i wynik $f()$ to ciągi symboli z A

- wszystko co obliczają dzisiejsze komputery

jest „obliczalne w sensie Turinga” = teza Churcha Turinga

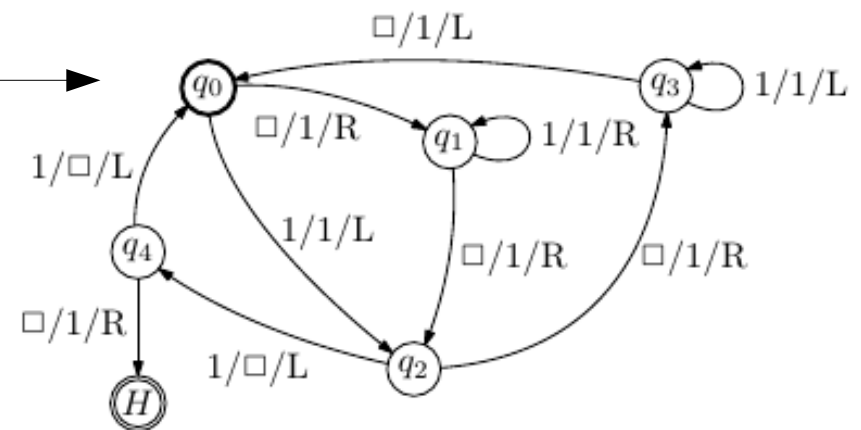

Figure 5: A candidate for a 5-state Busy Beaver

oznaczenia na łukach:

stary symbol/ nowy / L lub R

Teoretyczne modele obliczeń

maszyna Turinga

- uniwersalna maszyna Turinga

1. można opisać MT w postaci ciągu symboli i umieścić ten opis na taśmie
  2. MT może symulować działanie MT na wejściu
- przypomina to współczesne komputery które przechowują program w pamięci!!!

- istnieją różne uogólnienia MT, z wieloma taśmami, niedeterministyczne, ...

- złożoność obliczeniowa MT:

jest bardzo prosta do zdefiniowania!! (to główna zaleta MT)

złożoność czasowa to liczba tranzycji

w najgorszym wypadku (dla *we* o danym rozmiarze)

złożoność pamięciowa to liczba użytych komórek taśmy

w najgorszym wypadku (dla *we* o danym rozmiarze)

Co to jest „rozmiar *we*” w MT ? Odp liczba symboli na taśmie

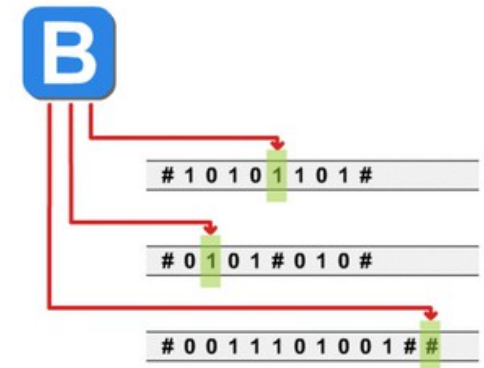
- **problem stopu** (halting problem): czy MT się zatrzyma dla konkretnych danych wejściowych

Tw: problem czy dana MT (lub program) zatrzyma się

dostając na wejściu „1” jest *nierozstrzygalny* (= funkcja tak/nie jest nieobliczalna)

tzn. nie istnieje MT, która otrzymując opis „dowolnej MT” i dowolnego „wejścia 1” dawałaby odpowiedź czy maszyna się zatrzyma...

Dowód jest zadziwiająco prosty...

Teoretyczne modele obliczeń

maszyna Turinga

- eksperymenty z MT:

symulator o nazwie „Alana”...

przykładowy program dla symulatora:

początkowy stan taśmy:

1 2 2 1 3 4 4 1

"obliczenia":

(q0 1 q0 2 R)

(q0 2 q0 3 R)

(q0 3 q0 4 R)

(q0 4 q0 5 R)

cofanie głowicy:

(q0 _ q1 L)

(q1 2 L)

(q1 3 L)

(q1 4 L)

(q1 5 L)

stan początkowy

[q0]

Def funkcji δ

Uwaga: ten symulator stosuje pewne skróty przy def δ :

$(q1 A q1 A L) = (q1 A q1 L) = (q1 A L)$

$(q1 A q2 A L) = (q1 A q2 L)$

- funkcja „nieobliczalna”: **pracowity bóbr** (busy beaver)
MT ma n -stanów, pustą taśmę, skończony zbiór symboli;
 δ powinno być takie aby MT zapisało na taśmie
możliwie dużą liczbę „1” oraz się zatrzymało.
 $B(n)$ to maksymalna liczba 1 jaka da się uzyskać...
Funkcja ta jest nieobliczalna w sensie Turinga !!!

Teoretyczne modele obliczeń

maszyna RAM

- maszyna RAM to model powstały już w czasach komputerów (przypomina je !!)

MASZYNA RAM

Random Access Machine (RAM) składa się z:

- Taśmy wejściowej, z której maszyna wczytuje dane wejściowe;
- Taśmy wyjściowej, na której maszyna zapisuje wyniki działania;
- nieskończenie wiele rejestrów $R_0, R_1, \dots$, z których każdy może przechowywać liczbę całkowitą;
- listy instrukcji (programu) $\Pi = (\pi_1, \dots, \pi_m)$.

Przez r_i oznaczamy wartość przechowywaną w rejestrze R_i .

READ, WRITE

LOAD, STORE

- program składa się z rozkazów (przypominających assembler współczesnych procesorów)
- istnieje rejestr „licznik rozkazów” który wskazuje bieżący rozkaz
- rejestry mogą pamiętać dowolnie dużą liczbę
- liczba rejestrów jest nieskończona (ale program używa skończonej ich liczby)
- rozmiar we maszynie RAM: liczba bitów na taśmie wejściowej
(w zasadzie na we są liczby całkowite, ale zapisane na ograniczonej liczbie bitów)

Teoretyczne modele obliczeń maszyna RAM

INSTRUKCJE W MODELU RAM

W skład ciągu instrukcji Π mogą wchodzić następujące operacje:

LOAD op	READ op	STORE op	WRITE op
ADD op	SUB op	MULT op	DIV op
JUMP et	JGTZ et	JZERO et	HALT

op może przyjmować postać:

- liczby całkowitej – ADD 3;
- wartości rejestru – MULT r_3 ;
- wskaźnika do wartości rejestru r_{r_i} – STORE r_{r_7} .

et etykieta (numer) instrukcji, np. JZERO 7, JGTZ **początek**.

GTZ=greater
than zero

AKUMULATOR I LICZNIK

Rejestr r_0 jest nazywany **akumulatorem** i ma specjalne znaczenie. Służy jako przestrzeń robocza do przechowywania danych dla bieżącej operacji. Kolejność wykonywania instrukcji jest kontrolowana przez **licznik programu** κ , który przechowuje numer aktualnie przetwarzanej instrukcji.

Dokładniejszy opis rozkazów maszyny RAM jest [tutaj](#)

Teoretyczne modele obliczeń

maszyna RAM

- rola akumulatora r_0 : $\text{ADD } r_2 \Leftrightarrow r_0 := r_0 + r_2$
- przykład programu dla maszyny RAM:

Etykieta	Instrukcja	Działanie
	READ r_1	Wczytanie n do r_1
	LOAD r_1	Wczytanie n do akumulatora
	JGTZ pos	if ($r_1 = 0$)
	WRITE 0	then return(0)
	JUMP endif	Skok na koniec programu
pos:	LOAD r_1	else - $r_1 = n$ do akumulatora
	STORE r_2	$r_2 := r_1$
	SUB 1	$r_0 := r_0 - 1$
	STORE r_3	$r_3 := r_1 - 1$
while:	LOAD r_3	r_3 do akumulatora
	JGTZ continue	while $r_3 > 0$
	JUMP endwhile	gdy $r_3 = 0$ - zakończ
continue:	LOAD r_2	r_2 do akumulatora
	MULT r_1	$r_0 := r_2 * r_1$
	STORE r_2	$r_2 := r_2 * r_1$
	LOAD r_3	$r_0 := r_2$
	SUB 1	$r_0 := r_0 - 1$
	STORE r_3	$r_3 := r_3 - 1$
endwhile:	WRITE r_2	return(r_2)
endif:	HALT	Koniec programu

$r_1 > 0$
($r_0 > 0$)

Teoretyczne modele obliczeń

maszyna RAM

- **czas działania** maszyny RAM
jest to bardziej skomplikowane niż w maszynie Turinga...
rozkazy mają różny czas działania w zależności od ich typu:
  - * arytmetyczne: czas to liczba bitów operandów
  - * adresowanie pośrednie: liczba bitów adresu
- **złożoność czasowa** masz RAM to czas działania jako funkcja rozmiaru we
rozmiar we to liczba bitów na taśmie wejściowej
- związek maszyn RAM i Turinga:
obliczalność funkcji - taka sama !!
złożoność czasowa: wielomianowa równoważność $f(n) \leq O(f(n)^{\text{const}})$
złożoność pamięciowa: liniowa równoważność

SYMULACJA TM W MODELU RAM

Twierdzenie: Jeżeli zadanie rozpoznania języka L przez deterministyczną maszynę Turinga M ma złożoność czasową $f(n)$ (n – rozmiar danych wejściowych) to istnieje program RAM, który oblicza funkcję charakterystyczną χ_L języka L w czasie $O(f(n))$.

SYMULACJA PROGRAMU RAM W MODELU TM

Twierdzenie: Jeżeli program Π maszyny RAM wylicza funkcję całkowitoliczbową ϕ w czasie $f(n)$ to istnieje deterministyczna maszyna Turinga M o siedmiu taśmach taka, że M oblicza ϕ w czasie $O(f(n)^3)$.

Teoretyczne modele obliczeń

maszyna RAM

- związek maszyny RAM ze współczesnymi komputerami:
„rejstry maszyny RAM” = „rejstry procesora i pamięć operacyjna”
- prosty komputer przypominający maszynę RAM, programowany w asm:
porównaj rejestry Z80 (A, B, BC, HL, itp) + 48Kb ram z rejestrami maszyny RAM...
- maszyna RAM a współczesne języki programowania:

Python, JavaScript, Tcl

C, C++, Pascal

Asembler (różne arch procesorów)

procesor, pamięć, i/o

Jakby (uniwersalna) maszyna RAM...
równoważna z maszyną Turinga
Wniosek: w pythonie nie można obliczyć
więcej niż na maszynie Turinga...